

Janusz Liber

Ppłk (r.) dr inż., Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie
<https://orcid.org/0000-0003-4562-4661>

COINTELPRO – program kontrwywiadowczy FBI z lat 1956–1971. Założenia, realizacja i ocena przez Komisję Churcha z 1976 roku – wybrane elementy

Wprowadzenie

Ósmego marca 1971 r. osiem osób zorganizowało włamanie do biura FBI w Media w Pensylwanii, a następnie publiczną dystrybucję pozyskanych dokumentów. Grupa, której członkowie byli określani przez prasę jako „zwykli obywatele”¹, nazwała się Komisją Obywatelską do Zbadania Działań FBI. Celem włamywaczy było zebranie dowodów rządowej inwigilacji działaczy politycznych, która naruszała prawa wynikające z pierwszej poprawki² do Konstytucji Stanów Zjednoczonych. Skradzione dokumenty ujawniły, że FBI prowadziło szeroko zakrojone, nielegalne operacje mające na celu szerzenie paranoi i nieufności wśród wielu organizacji, m.in. Nowej

¹ FBI nie ustaliło sprawców i 11 marca 1976 r. zamknęło śledztwo w sprawie włamania.

² „Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the government for a redress of grievances”, *First Amendment*, Legal Information Institute, Cornell Law School, https://www.law.cornell.edu/constitution/first_amendment [dostęp: 18.03.2024]; „Kongres nie będzie tworzyć prawa o ustanawianiu religii, czy zabraniającego jej swobodnego praktykowania; ograniczającego wolność słowa bądź prasy, lub prawo narodu do pokojowych zgromadzeń, czy też wniosowania do rządu o rekompensatę szkód”.

Lewicy³ oraz grup walczących o prawa Afroamerykanów. Grupa wysłała kopie dokumentów do różnych redakcji, jednak większość z nich zwróciła akta FBI i odmówiła publikacji artykułów dotyczących zawartości skradzionych dokumentów. Wyjątkiem był „The Washington Post”, który 24 marca 1971 r. zamieścił na pierwszej stronie artykuł o aktach⁴, które zostały przesłane dziennikarce Betty Medsger⁵. Prawdopodobnie najbardziej znaczącym elementem skradzionych materiałów okazał się pojedynczy dokument zawierający wzmiankę o COINTELPRO, tajnym programie nadzoru prowadzonym przez J. Edgara Hoovera. Pełny zbiór dokumentów pozyskanych z biura FBI w Media w Pensylwanii został po raz pierwszy opublikowany w marcu 1972 r. w „WIN Magazine”⁶. Po uzyskaniu informacji o COINTELPRO przez Specjalną Komisję Senatu Stanów Zjednoczonych do Badania Działania Rządowych w Odniesieniu do Działalności Wywiadowczej⁷, FBI przerwało prowadzenie operacji.

Celem artykułu jest ukazanie specyfiki operacji kontrwywiadowczych prowadzonych przez FBI w latach 1956–1971. Opisane zostały wybrane metody działania wyspecjalizowanych komórek operacyjnych służb specjalnych, naruszające regulacje prawne Stanów Zjednoczonych. W celu odpowiedzi na pytania:

1) Czy w społecznościach demokratycznych możliwe jest bezkarne naruszanie prawa przez służby kontrwywiadowcze?

2) Jakie formy i metody działań Federalne Biuro Śledcze stosowało w stosunku do inwigilowanych obywateli i organizacji?

3) Czy ruchy obywatelskie oraz wolne media mogą przyczyniać się do ograniczenia bezprawnych działań służb specjalnych?

– autor wykorzystał następujące techniki badawcze: systematyczny przegląd piśmiennictwa, krytyczny przegląd literatury oraz studium przypadku. Analizowaną literaturę

³ Nowa Lewica była ruchem politycznym, który wyłonił się z kontrkultury lat 60. i trwał do lat 70. XX w. Aktywiści ruchu prowadzili kampanię na rzecz kwestii społecznych, takich jak feminizm, prawa gejów, reformy polityki narkotykowej, odrzucenie tradycyjnych wartości rodzinnych, szerzej zob. E.G. Carmines, G.C. Layman, *Issue Evolution in Postwar American Politics*, [w:] *Present Discontents: American Politics in the Very Late Twentieth Century*, red. B.E. Shafer, Chatham House Publishers, Chatham, NJ 1997, C. Kaufman, *Ideas for Action: Relevant Theory for Radical Change*, South End Press, Cambridge, MA 2003.

⁴ D. Oshinsky, *Break in*, New York Times, 31.01.2014, <https://www.nytimes.com/2014/02/02/books/review/the-burglary-by-betty-medsger.html> [dostęp: 18.03.2024].

⁵ Betty Medsger – reporterka śledcza, autorka kilku książek, w tym *The Burglary: The Discovery of J. Edgar Hoover's Secret FBI* (2014). Medsger odegrała kluczową rolę w ujawnieniu COINTELPRO, szerzej zob. *Betty Medsger*, Investigating Power, <https://investigatingpower.org/betty-medsger> [dostęp: 17.03.2024].

⁶ Periodyk wydawany przez War Resisters League, zob. <https://www.warresisters.org> [dostęp: 16.03.2024].

⁷ U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities (The Church Committee), <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/investigations/church-committee.htm> [dostęp: 16.03.2024].

podzielono na trzy podstawowe grupy: materiały dot. COINTELPRO będące wynikiem prac Komisji Senackiej Kongresu Stanów Zjednoczonych, opracowania dedykowane działaniom FBI w latach 1956–1971, jak również poufne dokumenty Biura, ujawnione przez aktywistów, a następnie na podstawie Freedom of Information Act (4.07.1966) i Privacy Act (31.12.1974).

Wybrane operacje prowadzone w ramach COINTELPRO

COINTELPRO (skrótowiec sylabowy od Counter Intelligence Program – Program kontrwywiadowczy) to seria niejawnych i nielegalnych⁸ operacji prowadzonych w latach 1956–1971 przez Federalne Biuro Śledcze Stanów Zjednoczonych (FBI), mających na celu inwigilację, infiltrację, dyskredytację i zakłócanie porządku w amerykańskich organizacjach politycznych, które FBI postrzegало jako wywrotowe⁹. FBI zainicjowało COINTELPRO w 1956 r. w celu osłabienia roli Komunistycznej Partii Stanów Zjednoczonych (Communist Party of the United States of America, CPUSA)¹⁰. Do grup i osób będących celem FBI zaliczało się też innych wiele ruchów, w tym organizacje feministyczne¹¹. Programy tajnych działań Biura były ukierunkowane na pięć głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego:

- „Komunistyczna Partia USA” (COINTELPRO-CPUSA) – program w ramach COINTELPRO w latach 1956–1971,
- „Socjalistyczna Partia Robotnicza” (COINTELPRO-SWP) – 1961–1969,
- „Grupa Białej Nienawiści” (COINTELPRO-WHITE HATE) – 1964–1971,
- „Grupa Nienawiści Czarnych Nacjonalistów” (COINTELPRO-BLACK HATE) – 1967–1971,
- „Nowa Lewica” (COINTELPRO-NEW LEFT) – 1968–1971.

⁸ Zob. Supplementary Detailed Staff Reports On Intelligence Activities And The Rights Of Americans, Book III, April 23 (under authority of the order of April 14), 1976, U.S. Government Printing Office, Washington 1976, https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/94755_III.pdf [dostęp: 15.03.2024].

⁹ Działalność wywrotowa (ang. *subversion*) odnosi się do procesu, w wyniku którego zaprzeczca się lub zmienia wartości i zasady obowiązującego systemu w celu sabotowania ustalonego porządku społecznego, struktur władzy, autorytetu, tradycji, hierarchii i norm społecznych, zob. P.W. Blackstock, *The Strategy of Subversion: Manipulating the Politics of Other Nations*, Quadrangle Books, Chicago, 1964, s. 56.

¹⁰ Akta FBI (COINTELPRO), FBI Records: The Vault, <https://vault.fbi.gov/cointel-pro?> [dostęp: 20.03.2024].

¹¹ R. Salper, *U.S. Government Surveillance and the Women's Liberation Movement, 1968–1973: A Case Study*, „Feminist Studies” 2008, vol. 34, nr 3, s. 431–455; *The Women's Liberation Movement and COINTELPRO*, <https://www.freedomarchives.org/Documents/Curr%20C101/Cointelpro%20and%20Women's%20Liberation.pdf> [dostęp: 14.03.2024].

Raport Komisji Senackiej Franka Churcha¹² podkreśla, że te „nazwy programów FBI nie powinny być przyjmowane bezkrytycznie. Sugerują precyzję definicji oraz precyzyjny wybór celu działań, co jednak nie miało miejsca”, np. „według funkcjonariusza nadzorującego program „Grupa Czarnych Nacjonalistów”, obejmował on «ogromną liczbę organizacji, których dzisiaj moglibyście nie określić jako czarnych nacjonalistów, ale rzeczywiście były one głównie czarne»¹³. Np. „pokojowa Konferencja Przywódców Chrześcijańskich Południa została włączona do «Grupy Nienawiści Czarnych Nacjonalistów»¹⁴, co więcej „nikt w Biurze nie potrafił zdefiniować «Nowej Lewicy»¹⁵. Faktyczne cele zostały wybrane ze znacznie szerszej grupy, niż wskazywałyby na to nazwy programów. Program „Komunistyczna Partia USA” był skierowany nie tylko przeciwko członkom partii komunistycznej, ale także przeciwko osobom wspierającym Krajowy Komitet ds. Zniesienia Komisji ds. Działalności Antyamerykańskiej w Izbie Reprezentantów¹⁶ oraz przywódcom grup ds. praw obywatelskich (rzekomo pozostających pod wpływem komunistów) lub po prostu wobec tych, którzy nie byli antykomunistami¹⁷. Program „Socialistyczna Partia Robotnicza” (Socialists Workers Party, SWP) obejmował też uczestników antywojennych demonstracji spoza SWP, które były współsponsorowane przez SWP lub Sojusz Młodych Socjalistów (The Young Socialist Alliance, YSA)¹⁸. Program „Grupa Nienawiści Czarnych Nacjonalistów” miał za cel szereg organizacji, od Czarnych Panter, przez Pokojowy Komitet Koordynacyjny Studentów (The Student Nonviolent Coordinating Committee, SNCC)¹⁹, po Pokojową Konferencję Przywódców Chrześcijan Południa²⁰ i obejmował większość grup afroamerykańskich studentów²¹. Program „Nowa Lewica” miał zasięg od Studentów na rzecz Demokratycznego Społeczeństwa (Students for a Democratic Society, SDS) po Międzyuczelniany Komitet ds. Debaty na temat Polityki Zagranicznej (*Inter-University Committee for Debate on Foreign Policy*), od Antioch College („awangarda Nowej Lewicy”) po Wolny Uniwersytet Nowego Meksyku i inne alternatywne szkoły²²

¹² Supplementary Detailed Staff Reports On Intelligence Activities And The Rights Of Americans, Book III, *op. cit.*, s. 4–5.

¹³ *Ibidem*, s. 4.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ The National Committee to Abolish the House Committee on Un-American Activities, zob. *Committee to Abolish HUAC Holds First National Convention*, Today in Civil Liberties History, <https://todayinclh.com/?event=committee-to-abolish-huac-holds-first-national-convention> [dostęp: 17.03.2024].

¹⁷ Supplementary Detailed Staff Reports On Intelligence Activities And The Rights Of Americans, Book III, *op. cit.*, s. 5.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

oraz od podziemnych publikacji po studentów protestujących przeciwko uniwersyteckiej cenzurze²³.

Jak wspomniano powyżej, pierwszy program realizowany przez FBI w ramach COINTELPRO był skierowany przeciwko Komunistycznej Partii USA²⁴. Działanie zostało zapoczątkowane memorandum dyrektora J. Edgara Hoovera do wybranej grupy urzędników kontrwywiadu i bezpieczeństwa wewnętrznego FBI w dniu 28 sierpnia 1956 r. W dokumencie polecono stworzenie pozaprawnych „programów działania” mających na celu zapobieżenie „uzyskaniu [przez CPUSA] wpływu na masy, zdolności do wywoływania kontrowersji prowadzących do zamieszania i braku jedności, penetracji określonych kanałów życia amerykańskiego, w których kształtuje się opinia publiczna, oraz szpiegostwu i sabotażowi”²⁵. Z wyjątkiem dwóch ostatnich obszarów, które wydają się dodane niemal pro forma, wszystkie założone cele „COINTELPRO-CPUSA” dotyczyły legalnej organizacji oraz działalności zgodnej z przepisami prawa. Celem przedsięwzięć było zatem rozbicie lub zniszczenie CPUSA jako podmiotu politycznego, a nie przestępczego. Taktyka działań FBI w stosunku do partii komunistycznej obejmowała m.in. nękanie anonimowymi rozmowami telefonicznymi i kontrolami Urzędu Skarbowego. Stworzono również dokumentację, która doprowadziła do wewnętrznego podziału amerykańskich komunistów²⁶. Dowodem na inwigilację innych ruchów i organizacji jest notatka Federalnego Biura Śledczego z 2 października 1956 r., w której J.E. Hoover polecał wzmocnić nadzór Biura nad „czarnymi działaczami” na rzecz praw obywatelskich. Terenowe biura FBI otrzymały ostrzeżenie, że CPUSA stara się zinfiltrować niniejsze organizacje²⁷.

²³ Zob. FBI Records: The Vault, <https://vault.fbi.gov/search?SearchableText=cointelpro> [dostęp: 18.03.2024].

²⁴ U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, *Intelligence Activities and the Rights of Americans*, Book II, 94th Congress, 2d Session, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. 1976, s. 14, https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/94755_II.pdf [dostęp: 28.03.2024].

²⁵ U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, *Hearings on Intelligence Activities*, Vol. 6, The Federal Bureau of Investigation, 94th Congress, 1st Session, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. 1975, s. 372–376

²⁶ William C. Sullivan opisał wrobienie przywódcy partii Williama Albertsona w dokumencie z dnia 30.06.1964 r.: „Moje memorandum z dnia 6/12/64 [12.06.1964] zostało zatwierdzone, co pozwoliło na wyjątkową operację kontrwywiadu obliczoną na rzucenie podejrzeń na członka Komitetu Narodowego Partii Komunistycznej i sekretarza wykonawczego Organizacji Okręgu Nowego Jorku, W. Albertsona. Naszą intencją było postawienie Albertsona w sytuacji nie do pozazdroszczenia: podejrzanego o bycie informatorem FBI poprzez wykorzystanie fałszywego raportu, przygotowanego przez nasze laboratorium, napisanego odręcznie piśmem Albertsona na papierze, którego używał, długopisem tego samego rodzaju, jakiego używa”, zob. *FBI HQ file 65-38100 – covering period from July 1951 through December 1990*, <https://archive.org/details/ALBERTSONWilliamHQ6538100/mode/2up> [dostęp: 23.03.2024]; szerzej zob. T. Weiner. *Enemies: A History of the FBI*, Random House, New York 2012.

²⁷ *Ibidem*, s. 198.

Celem działań FBI realizowanych w ramach COINTELPRO były nie tylko organizacje, lecz także liderzy rozpracowywanych ruchów. W 1956 r. Hoover wystosował list otwarty, w którym potępił doktora Theodore'a Roosevelta Masona Howarda, chirurga, przedsiębiorcę, działacza na rzecz praw obywatelskich, który skrytykował bierność FBI w rozwiązaniu spraw morderstw George'a W. Lee²⁸, Emmetta L. Tilla²⁹ i innych Afroamerykanów – zbrodni popełnionych na południu USA³⁰. Gdy w 1957 r. założono Konferencję Przywódców Chrześcijańskich Południa (Southern Christian Leadership Conference, SCLC), afroamerykańską organizację praw obywatelskich, FBI niemal natychmiast zaczęło monitorować i atakować tę grupę, skupiając się na jej przywódcach, szczególnie Martinie Lutherze Kingu Jr.³¹. Hoover nakazał agentom FBI „ujawnianie, zakłócanie, dyskredytowanie oraz neutralizowanie” działalności tych ruchów, a zwłaszcza ich przywódców³². Warto zauważyć, że prokurator generalny Robert F. Kennedy osobiście autoryzował niektóre przedsięwzięcia COINTELPRO, np. wydając pisemną zgodę na podsłuch telefonów Martina Luthera Kinga³³. Po marszu na Waszyngton w 1963 r.³⁴ Hoover wskazał Kinga jako główny cel COINTELPRO³⁵. Gdy King rozpoczął krytykę FBI za brak wystarczającej reakcji na działania (przemoc) zwolenników białej supremacji, Hoover publicznie nazwał Kinga „najbardziej znanym kłamcą” w Stanach

²⁸ George Wesley Lee – przywódca ruchu praw obywatelskich. Zamordowany w 1955 r.

²⁹ Emmett Louis Till – uprowadzony i zlinchowany w Missisipi w 1955 r., zob. D.L. Brown, *Emmett Till's mother opened his casket and sparked the civil rights movement*, The Washington Post, 12.07.2018, <https://www.washingtonpost.com/news/retropolis/wp/2018/07/12/emmett-tills-mother-opened-his-casket-and-sparked-the-civil-rights-movement> [dostęp: 21.03.2024].

³⁰ D.T. Beito, L.R. Beito, *Black Maverick: T.R.M. Howard's Fight for Civil Rights and Economic Power*, University of Illinois Press, Urbana, 2009, s. 148, 154–159.

³¹ T. Weiner, *op. cit.*, s. 200.

³² *COINTELPRO Revisited – Spying & Disruption*, FBI Domestic Intelligence Activities, <https://www.whatreallyhappened.com/RANCHO/POLITICS/COINTELPRO/COINTELPRO-FBI.docs.html> [dostęp: 21.03.2024].

³³ B. Hersh, *Bobby and J. Edgar: The Historic Face-Off Between the Kennedys and J. Edgar Hoover That Transformed America*, Basic Books, New York 2007.

³⁴ Marsz na Waszyngton na rzecz Pracy i Wolności (March on Washington for Jobs and Freedom), znany również jako Marsz na Waszyngton lub Wielki Marsz na Waszyngton, odbył się w Waszyngtonie 28 sierpnia 1963 r. Uczestnicy orędowali za prawami obywatelskimi i gospodarczymi Afroamerykanów. Podczas marszu ostatni mówca, dr Martin Luther King Jr., stojąc przed pomnikiem Lincolna, wygłosił swoje historyczne przemówienie „Mam marzenie”, w którym wezwał do położenia kresu rasizmowi i segregacji rasowej. Zob. M.L. King III, *Still striving for MLK's dream in the 21st century*, The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/08/24/AR2010082405003.html> [dostęp: 23.03.2024].

³⁵ William C. Sullivan napisał: „W świetle potężnej demagogicznej przemowy Kinga... Musimy go teraz oznaczyć, jeśli nie zrobiliśmy tego wcześniej, jako najniebezpieczniejszego Murzyna dla przyszłości narodu, z punktu widzenia komunizmu, i bezpieczeństwa narodowego”, T. Weiner, *op. cit.*, s. 235.

Zjednoczonych³⁶. W ramach rozpracowywania i dyskredytowania Kinga, oprócz realizacji różnorodnych przedsięwzięć, np. podsłuchów telefonicznych i pomieszczeń, w 1964 r. FBI wysłało do Kinga co najmniej jeden anonimowy list zachęcający go do popełnienia samobójstwa³⁷. W tym samym okresie celem programu był także Malcolm X³⁸. Choć rzecznik FBI zaprzeczył, jakoby FBI było „bezpośrednio” zaangażowane w morderstwo Malcolma X w 1965 r., udokumentowano, że Biuro pracowało nad „poszerzeniem różnic” między Malcolmem X a Elijah Muhammadem³⁹ poprzez infiltrację i „wywoływanie debaty wewnątrz organizacji”, rozsiewanie plotek oraz inne działania mające na celu podsycanie wewnętrznych sporów, które ostatecznie doprowadziły do zabójstwa Malcolma X⁴⁰.

Dokumenty COINTELPRO ukazują liczne przypadki udziału FBI w utrudnianiu i zakłócaniu protestów przeciwko wojnie w Wietnamie⁴¹. Działania obejmowały promowanie podziałów wśród sił antywojennych i zachęcanie do przemocy⁴².

³⁶ T. Branch, *Pillar of Fire: America in the King Years 1963–1965*, Simon & Schuster, New York 1999, s. 524–529.

³⁷ Anonimowy list i paczka zostały dostarczone 21 listopada 1964 r. List był częścią operacji FBI przeciwko Kingowi. Choć nazywa się go „listem samobójczym”, to bezpośrednio nie wzywa on Kinga do samobójstwa, jednakże King tak zinterpretował jego treść i zamiary nadawcy. List ujawniono w 2014 r. Zob. *What an Uncensored Letter to M.L.K. Reveals*, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2014/11/16/magazine/what-an-uncensored-letter-to-mlk-reveals.html> [dostęp: 23.03.2024]. Paczka zawierała nagrania audio uzyskane z podsłuchu telefonu Kinga i podsłuchów w jego pokojach hotelowych prowadzonych przez dwa lata. Taśma dokumentowała zachowania i preferencje seksualne Kinga. Przesyłka powstała dwa dni po ogłoszeniu przyznania Kingowi Pokojowej Nagrody Nobla. Gdy King nie zastosował się do sugestii zawartych w liście, zastępca dyrektora FBI, Cartha D. DeLoach, rozpoczął kampanię medialną, udostępniając transkrypcję z nagrań różnym organizacjom informacyjnym – otrzymały ją m.in. Newsweek i Newsday. Zob. W. Churchill, J. Vander Wall, *The COINTELPRO Papers: Documents from the FBI's Secret Wars Against Dissent in the United States*, South End Press, Boston 1990, https://wzukusers.storage.googleapis.com/user-18715314/documents/56a91f-8ca91fcT3fmKp8/Cointelpro_Papers.pdf [dostęp: 13.03.2024].

³⁸ Malcolm X – amerykański muzułmanin i działacz na rzecz praw człowieka. Zamordowany 21 lutego 1965 r. w Nowym Jorku.

³⁹ Elijah Muhammad – amerykański przywódca religijny, który stał na czele Narodu Islamu (Nation of Islam, NOI) od 1934 r. aż do swojej śmierci w 1975 r.

⁴⁰ T. Branch, *op. cit.*, s. 243.

⁴¹ Demonstracje przeciwko zaangażowaniu Stanów Zjednoczonych w wojnę w Wietnamie rozpoczęły się w 1965 r. Sprzeciw w ciągu kilku następnych lat przekształcił się w szeroki ruch społeczny.

⁴² Istnieje co najmniej jeden przypadek, w którym FBI próbowało doprowadzić do fizycznych obrażeń członka SWP. Dotyczy to kandydata partii na prezydenta z 1968 r., Freda Halsteada, który włączył do swojej kampanii wizytę u żołnierzy amerykańskich w Wietnamie. W notatce z dnia 23 lipca 1968 r. zaproponowano, aby Biuro umieściło podżegające informacje w prasie wojskowej z myślą, że może to spowodować fizyczne ataki żołnierzy na Halsteada. Przedsięwzięcie zatwierdzono 25 lipca. Nic nie wskazuje na to, aby personel wojskowy zareagował w pożądanym sposób. Zob. W. Churchill, J. Vander Wall, *op. cit.*, s. 57; zob. N. Blackstock, *COINTELPRO: The FBI's Secret War on Political Freedom*, Pathfinder, New York 1975, s. 111.

W lipcu i sierpniu 1967 r. FBI rozpoczęło kampanię „COINTELPRO-BLACK HATE”, która skupiała się na kilku organizacjach, do których należały m.in.: Pokojowy Komitet Koordynacyjny Studentów (SNCC), Ruch Akcji Rewolucyjnej (Revolutionary Action Movement, RAM), Kongres Równości Rasowej (Congress of Racial Equality, CORE)⁴³. W ramach realizowanych przedsięwzięć, FBI ustanowiło Program Informatorów Getta⁴⁴ i zaleciło biurom terenowym, aby „zakłócały, błędnie kierowały, dyskredytowały lub w inny sposób neutralizowały działalność «czarnych» organizacji nacjonalistycznych”⁴⁵.

Prowadzone działania obejmowały m.in. dyskredytowanie celów poprzez operacje psychologiczne⁴⁶, oczernianie osób i grup za pomocą sfałszowanych dokumentów i umieszczanie fałszywych doniesień w mediach, bezprawne więzienie, przemoc i zabójstwa⁴⁷. Przykładem operacji prowadzonych w ramach COINTELPRO mogą być działania realizowane w stosunku do przywódców Partii Czarnych Panter⁴⁸, którzy

⁴³ *FBI Files on Black Extremist Organizations, Part 1: COINTELPRO Files on Black Hate Groups and Investigation of the Deacons for Defense and Justice*, https://web.archive.org/web/20130603094342/http://cisupa.proquest.com/ksc_assets/catalog/101095_FBIblackExtrOrgsPt1COINTELPRO.pdf [dostęp: 24.03.2024].

⁴⁴ Program Informatorów Getta (Ghetto Informant Program, GIP) był operacją wywiadowczą prowadzoną przez FBI w latach 1967–1973. Jego celem było zbieranie informacji dotyczących zamieszek i niepokojów społecznych. FBI wykorzystało ponad 7000 osób do infiltracji biednych, czarnych społeczności w USA. Wykorzystywano takie osoby jak „właściciel sklepu ze słodyczami lub fryzjer” na terenie getta. GIP działał bez nadzoru sądów i Kongresu. Informatorzy monitorowali „kluczowych czarnych ekstremistów”, takich jak Martin Luther King Jr., Malcolm X, Elijah Muhammad. Zob. G. McKnight, *The Last Crusade: Martin Luther King, Jr., the FBI, and the Poor People's Campaign*, Westview Press, Boulder, CO 1998, s. 22–24; S. Booker, *Key Black Extremists' Stalked, Wiretapped, Harassed by FBI: Report*, „Jet”, 17.06.1976, https://books.google.pl/books?id=UMADAAAAMBAJ&dq=ghetto+informant+program&pg=PA22&redir_esc=y#v=onepage&q=ghetto%20informant%20program&f=false [dostęp: 24.03.2024]; U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, *The Use of Informants in FBI Domestic Intelligence Investigations*, 23.04.1976, s. 228, 253, 254, <https://sites.google.com/site/cointelprodocs/the-use-of-informants-in-fbi-intelligence-investigations> [dostęp: 24.03.2024].

⁴⁵ *The FBI Sets Goals for COINTELPRO*, Social History for Every Classroom, <https://shcc.ashp.cuny.edu/items/show/814> [dostęp: 25.03.2024].

⁴⁶ Supplementary Detailed Staff Reports On Intelligence Activities And The Rights Of Americans, Book III, *op. cit.*, s. 5.

⁴⁷ K. Walby, J. Monaghan, *Private Eyes and Public Order: Policing and Surveillance in the Suppression of Animal Rights Activists in Canada*, [w:] *Rethinking Society in the 21st Century*, red. K. Bezanson, M. Webber, Canadian Scholars, Toronto 2016, s. 148; M.W. Swearingen, *FBI Secrets: An Agent's Exposé*, South End Press, Boston 2016.

⁴⁸ Byli to Fred Hampton, Mark Clark, Zayd Shakur, Geronimo Pratt, Mumia Abu-Jamal i Marshall Conway. Zob. FBI Records: The Vault, <https://vault.fbi.gov/cointel-pro/cointel-pro-black-extremists/cointelpro-black-extremists-part-07-of-1/view>, <https://vault.fbi.gov/cointel-pro/cointel-pro-black-extremists/cointelpro-black-extremists-part-12-1/view>, <https://vault.fbi.gov/cointel-pro/cointel-pro-black-extremists/cointelpro-black-extremists-part-13-1/view>

byli celem operacji od 1969 r.: „neutralizowano” ich poprzez zamachy, publiczną dyskredytację lub fałszywe oskarżenia o przestępstwa⁴⁹. W tym przypadku typowe taktyki stosowane przez COINTELPRO obejmowały krzywoprzysięstwo, nękanie i zastraszanie świadków oraz zatajanie dowodów⁵⁰.

Nielegalna inwigilacja – tajne wejścia/przeszukania

Przed 1966 r. FBI przeprowadziło ponad dwieście tajnych wejść/przeszukań⁵¹ w celach wywiadowczych innych niż instalacja podsłuchów – było to fizyczne przeszukiwanie obiektu, fotografowanie lub przejmowanie dokumentów. Od 1960 r. FBI przeprowadziło ponad pięćset „nielegalnych”⁵² instalacji urządzeń podsłuchowych

-09-of-1/view [dostęp: 20.03.2024]. FBI „spiskowało” z policją wielu amerykańskich miast, aby zachęcać ją do nalołów na domy członków Czarnych Panter. 4 grudnia 1969 r. policja zabiła przewodniczącego Chicagowskiej Partii Czarnych Panter Freda Hamptona. To, czy FBI usankcjonowało jego zabójstwo, pozostaje nieudowodnione. Przed śmiercią Hamptona wieloletni infiltrator William O’Neal udostępnił zespołowi COINTELPRO plany jego mieszkania. Następnie podał Hamptonowi dawkę sekobarbitalu, która spowodowała, że Hampton stracił przytomność podczas nalotu na jego dom. Zob. W. Churchill, J. Vander Wall, *op. cit.*; E. Brown, *A Taste of Power: A Black Woman’s Story*, Doubleday, New York 1992, s. 204–206.

⁴⁹ Elmer „Geronimo” Pratt, przywódca Partii Czarnych Panter, spędził 27 lat w więzieniu, zanim Sąd Najwyższy Kalifornii uniewinnił go w sprawie morderstwa. Stając przed sądem, agent FBI zeznał, że według niego Pratt został wrobiony, ponieważ zarówno FBI, jak i policja Los Angeles wiedziały, że nie było go w okolicy w momencie morderstwa, zob. B.D. Ayres Jr., *Former Black Panthers Leader Is Freed on Bail*, *The New York Times*, 11.06.1997, <https://www.nytimes.com/1997/06/11/us/former-black-panthers-leader-is-freed-on-bail.html> [dostęp: 26.03.2024].

⁵⁰ L.M. Corrigan, *Prison Power: How Prison Influenced the Movement for Black Liberation*, University Press of Mississippi, Jackson, MS 2016, s. 86–88.

⁵¹ *Black bag operations/black bag jobs* – tajne wejścia (bez wiedzy właściciela) do pomieszczeń w celu uzyskania informacji na potrzeby operacji wywiadowczych. Niektóre taktyki, techniki i procedury obejmują otwieranie zamków, pokonywanie zabezpieczeń, pobieranie odcisków palców, fotografowanie określonych przedmiotów, instalowanie elementów nadzoru elektronicznego (audio i wideo) itp. Zob. U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, *Warrantless Surreptitious Entries: FBI „Black Bag” Break-ins And Microphone Installations*, <https://sites.google.com/site/cointelprodods/warrantless-surreptitious-entries-fbi-black-bag-break-ins-and-microphone-installations#n18> [dostęp: 25.03.2024].

⁵² Legalność tajnych wejść dokonywanych bez nakazu w celach wywiadowczych była wysoce wątpliwa. Urzędnik FBI, który w latach 60. XX w. zarządzał niejawnymi operacjami tajnych wejść wyraził opinię, że są one „w sposób oczywisty nielegalne”, mimo że memorandum z 1954 r. prokuratora generalnego Herberta Brownella do J. Edgara Hoovera nadało tajnym wejściom rangę prawną. Memorandum from William C. Sullivan to C.D. DeLoach, 7/19/66. This memorandum was written by Section Chief F.J. Baumgardner and approved on Sullivan’s behalf by his principal deputy, J.A. Sizoo, Memorandum from Brownell to Hoover, 5/20/54, [za:] *Supplementary Detailed Staff Reports On Intelligence Activities And The Rights Of Americans*, Book III, *op. cit.*, s. 356.

w ramach prowadzonych operacji kontrwywiadowczych. Chociaż kilku prokuratorów generalnych było świadomych praktyk FBI polegających na dokonywaniu włamań w celu zainstalowania elektronicznych urządzeń podsłuchowych, nic nie wskazuje na to, aby FBI informowało któregośkolwiek prokuratora generalnego o realizacji niniejszych przedsięwzięć. Stosowano procedurę „Do Not File”, zgodnie z którą większość dokumentów dotyczących tajnych wejść została zniszczona po realizacji przedsięwzięcia. Liczba dyskutowanych przedsięwzięć spadła po tym, jak J.E. Hoover zakazał ich realizacji w 1966 r. W 1970 r. zaproponowano złagodzenie ograniczeń dotyczących stosowania m.in. tajnego wejścia. Hoover sprzeciwił się tej propozycji, chociaż wyraził chęć przestrzegania zaleceń, jeśli będą realizowane za wiedzą Prokuratora Generalnego⁵³.

Od 1942 r. do kwietnia 1968 r. FBI identyfikowało dwie kategorie celów, w stosunku do których realizowano tajne wejście/przeszukanie: grupy i osoby powiązane z zagranicznym wywiadem i działaniami szpiegowskimi oraz krajowe organizacje wywrotowe i białe grupy nienawiści⁵⁴. W podsumowaniu rezultatów przedsięwzięć zrealizowanych przez FBI przeciwko grupom krajowym czytamy: „Wielokrotnie udało nam się uzyskać materiały utrzymywane w ścisłej tajemnicy i ściśle strzeżone przez grupy i organizacje wywrotowe, które dotyczyły list członków oraz list mailingowych tych organizacji⁵⁵”. W tym samym dokumencie przywołano rezultaty tajnego przeszukania przeprowadzonego w ramach rozpracowania Ku Klux Klanu: „Dzięki operacji uzyskaliśmy akta będące w posiadaniu trzech wysokich rangą urzędników organizacji. [...] Te zapisy dały nam pełne informacje dotyczące członków i finansów oraz działalności Ku Klux Klanu, które skutecznie wykorzystaliśmy do skłócenia organizacji i w rzeczywistości doprowadzenia niemal do jej rozpadu⁵⁶”. Kolejnym przykładem organizacji, przeciwko której prowadzono tajne przeszukania/wejścia, jest Socjalistyczna Partia Robotnicza, która w latach 1960–1966 stała się obiektem 92 „włamań”⁵⁷.

⁵³ Memorandum from J. Edgar Hoover to Attorney General Mitchell, 27.07.1970, za: *ibidem*, s. 355.

⁵⁴ Memorandum from the FBI to the Select Committee, 23.09.1975, s. 1. FBI sporządziło listę krajowych organizacji wywrotowych, które miały być celami tajnych wejść. Lista powstała na podstawie „wiedzy agentów specjalnych, którzy mieli informacje o takich działaniach, oraz przeglądu akt zidentyfikowanych na podstawie tych informacji”, za: *ibidem*, s. 360.

⁵⁵ Memorandum from W.C. Sullivan to C. D. DeLoach, 19.07.1966, s. 2, za: *ibidem*, s. 360.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Sixth Supplementary Response to Requests for Production of Documents of Defendant Director of the Federal Bureau of Investigations, Socialist Workers Party, et al., v. Attorney General, et al., 73 Civ. 3160 (S.D.N.Y.), 24.03.1976, za: *ibidem*, s. 361.

Zakończenie programu

Jak wspomniano we Wprowadzeniu, program COINTELPRO był tajny do 8 marca 1971 r., kiedy został ujawniony przez Komisją Obywatelską do Zbadania Działań FBI. Rok później dyrektor J. Edgar Hoover oświadczył, że scentralizowany program COINTELPRO dobiegł końca i że wszystkie przyszłe operacje kontrwywiadu będą rozpatrywane i realizowane indywidualnie⁵⁸.

W 1976 r. Komisja Specjalna Senatu Stanów Zjednoczonych do Badania Działań Rządowych w odniesieniu do Działalności Wywiadowczej, powszechnie nazywana „Komisją Churcha”, wszczęła szeroko zakrojone śledztwo w sprawie FBI i COINTELPRO. Raport końcowy komisji jednoznacznie potępił postępowanie społeczności wywiadowczej w jej operacjach krajowych⁵⁹. Dochodzenie przeprowadzone przez Komisję wykazały, że działania COINTELPRO przekroczyły ustawowe granice działalności FBI i naruszyły konstytucyjne gwarancje wolności słowa i zrzeszania się. W raporcie końcowym Komisji Churcha stwierdzono m.in.: „Rząd często podejmował tajną inwigilację obywateli na podstawie ich przekonań politycznych, nawet jeśli te przekonania nie stwarzały zagrożenia przemocą lub nielegalnymi działaniami w imieniu wrogiego obcego mocarstwa. Rząd, działając głównie za pośrednictwem tajnych i stronnicych informatorów, ale także stosując inne techniki, takie jak podsłuchy i włamania, uzyskał ogromne ilości informacji o życiu osobistym oraz poglądach obywateli amerykańskich. Dochodzenia w sprawie grup uznawanych za potencjalnie niebezpieczne – a nawet grup podejrzanych o współpracę z potencjalnie niebezpiecznymi organizacjami – trwają od dziesięcioleci, mimo że grupy te nie angażowały się w działalność niezgodną z prawem. Grupy i jednostki były ofiarami ataków, represji i nękania ze względu na ich poglądy polityczne, przekonania i styl życia. Dochodzenia opierały się na niejasnych standardach, których zakres sprawiał, że nadmierne zbieranie danych było nieuniknione. [...] Urzędnicy rządowi – w tym ci, których głównym obowiązkiem jest egzekwowanie prawa – przez długi czas naruszali lub ignorowali prawo oraz opowiadali się za swoimi uprawnieniami do łamania prawa. [...] Większość spraw związanych z wywiadem krajowym nie dotarła do sądów, a w przypadkach, w których dotarły do sądów, wymiar sprawiedliwości niechętnie się nimi zajmował”⁶⁰.

⁵⁸ T. Weiner, *op. cit.*, s. 293.

⁵⁹ Zob. U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, *Intelligence Activities and the Rights of Americans*, Book II, *op. cit.*, s. 10.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 5–6.

Podsumowanie

Mając na uwadze specyfikę działań FBI opisaną w niniejszym artykule stwierdzić należy, że przy „odpowiednich” uwarunkowaniach i argumentacji, co w analizowanym przypadku oznacza powoływanie się na szeroko rozumiane zapewnienie bezpieczeństwa narodowego, nawet w demokratycznych społeczeństwach możliwe jest prowadzenie przez służby kontrwywiadowcze nielegalnych operacji, szczególnie wtedy, gdy działania te są objęte klauzulą tajności.

Służby kontrwywiadowcze oprócz standardowych dla tych organizacji czynności operacyjnych – tajnych przeszukań, instalacji urządzeń podsłuchowych itp., które były stosowane niezgodnie z obowiązującymi procedurami – co najmniej godziły się na realizowanie przedsięwzięć spoza prawnie określonego katalogu ich uprawnień: fałszywych oskarżeń o popełnienie przestępstwa, krzywoprzysięstwa, nękania, zatajania dowodów itp.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w analizowanym przypadku ujawnienie programu COINTELPRO było spowodowane działaniem grupy aktywistów. W konsekwencji rozpoczęło się dochodzenie w tej sprawie prowadzone przez Komisję Churcha, która uzyskała dowody na łamanie prawa przez Federalne Biuro Śledcze, w tym prowadzenie masowej inwigilacji. Warto zauważyć, że działania Komisji Obywatelskiej do Zbadania Działań FBI najprawdopodobniej nie doprowadziłyby do uzyskania pełnej wiedzy o skali oraz zakresie naruszania prawa przez służby kontrwywiadowcze, gdyby nie upublicznienie wiedzy o COINTELPRO przez niezależne media.

Można postawić hipotezę, że zorganizowani obywatele i niezależne media mogą wpływać na właściwe działanie służb specjalnych, m.in. poprzez ujawnianie przypadków łamania prawa przez te służby, a przez to – zapobieganie takim działaniom zarówno w bieżącej, jak i planowanej działalności operacyjnej. Istotnym czynnikiem jest tu odpowiednia reakcja organów ustawowo nadzorujących działalność służb specjalnych w przypadku ujawnienia przez osoby trzecie zdarzeń takich, jak opisane w artykule.

Bibliografia

- Ayres B.D., Jr., *Former Black Panthers Leader Is Freed on Bail*, The New York Times, 11.06.1997, <https://www.nytimes.com/1997/06/11/us/former-black-panthers-leader-is-freed-on-bail.html> [dostęp: 26.03.2024].
- Beito D.T., Beito L.R., *Black Maverick: T.R.M. Howard's Fight for Civil Rights and Economic Power*, University of Illinois Press, Urbana 2009.
- Betty Medsger, *Investigating Power*, <https://investigatingpower.org/betty-medsger> [dostęp: 17.03.2024].
- Blackstock N., *COINTELPRO: The FBI's Secret War on Political Freedom*, Pathfinder, New York 1975.

- Blackstock P.W., *The Strategy of Subversion: Manipulating the Politics of Other Nations*, Quadrangle Books, Chicago 1964.
- Booker S., *Key Black Extremists' Stalked, Wiretapped, Harassed by FBI: Report*, „Jet”, 17.06.1976, https://books.google.pl/books?id=UMADAAAAMBAJ&dq=ghetto+informant+program&pg=PA22&redir_esc=y#v=onepage&q=ghetto%20informant%20program&f=false [dostęp: 24.03.2024].
- Branch T., *Pillar of Fire: America in the King Years 1963–1965*, Simon & Schuster, New York 1999.
- Brown D.L., *Emmett Till's mother opened his casket and sparked the civil rights movement*, The Washington Post, 12.07.2018, <https://www.washingtonpost.com/news/retropolis/wp/2018/07/12/emmett-tills-mother-opened-his-casket-and-sparked-the-civil-rights-movement> [dostęp: 21.03.2024].
- Brown E., *A Taste of Power: A Black Woman's Story*, Doubleday, New York 1992.
- Carmines E.G., Layman G.C., *Issue Evolution in Postwar American Politics*, [w:] *Present Discontents: American Politics in the Very Late Twentieth Century*, red. B.E. Shafer, Chatham House Publishers, Chatham, NJ 1997.
- Churchill W., Vander Wall J., *The COINTELPRO Papers: Documents from the FBI's Secret Wars Against Dissent in the United States*, South End Press, Boston 1990, https://wzukusers.storage.googleapis.com/user-18715314/documents/56a91f8ca91fcT3fmKp8/Cointelpro_Papers.pdf [dostęp: 13.03.2024].
- COINTELPRO Revisited – Spying & Disruption*, FBI Domestic Intelligence Activities, <https://www.whatreallyhappened.com/RANCHO/POLITICS/COINTELPRO/COINTELPRO-FBI.docs.html> [dostęp: 21.03.2024].
- Corrigan L.M., *Prison Power: How Prison Influenced the Movement for Black Liberation*, University Press of Mississippi, Jackson, MS 2016.
- FBI Files on Black Extremist Organizations, Part 1: COINTELPRO Files on Black Hate Groups and Investigation of the Deacons for Defense and Justice*, https://web.archive.org/web/20130603094342/http://cisupa.proquest.com/ksc_assets/catalog/101095_FBIBlackExtOrgsPt1COINTELPRO.pdf [dostęp: 24.03.2024].
- FBI HQ file 65-38100 – covering period from July 1951 through December 1990*, <https://archive.org/details/ALBERTSONWilliamHQ6538100/mode/2up> [dostęp: 23.03.2024].
- FBI Records: The Vault, <https://vault.fbi.gov> [dostęp: 20.03.2024].
- The FBI Sets Goals for COINTELPRO*, Social History for Every Classroom, <https://shec.ashp.cuny.edu/items/show/814> [dostęp: 25.03.2024].
- First Amendment*, Legal Information Institute, Cornell Law School, https://www.law.cornell.edu/constitution/first_amendment [dostęp: 18.03.2024].
- Hersh B., *Bobby and J. Edgar: The Historic Face-Off Between the Kennedys and J. Edgar Hoover That Transformed America*, Basic Books, New York 2007.
- Kaufman C., *Ideas for Action: Relevant Theory for Radical Change*, South End Press, Cambridge, MA 2003.
- King M.L. III, *Still striving for MLK's dream in the 21st century*, The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/08/24/AR2010082405003.html> [dostęp: 23.03.2024].
- McKnight G., *The Last Crusade: Martin Luther King, Jr., the FBI, and the Poor People's Campaign*, Westview Press, Boulder, CO 1998.
- Medsker B., *The Burglary: The Discovery of J. Edgar Hoover's Secret FBI*, Alfred A. Knopf, New York 2014.
- Memorandum from W.C. Sullivan to C. D. DeLoach, 19.07/1966.

- Memorandum from J. Edgar Hoover to Attorney General Mitchell, 27.07.1970.
- Memorandum from the FBI to the Select Committee, 23.09.1975.
- The National Committee to Abolish the House Committee on Un-American Activities, zob. *Committee to Abolish HUAC Holds First National Convention*, Today in Civil Liberties History, <https://todayinclh.com/?event=committee-to-abolish-huac-holds-first-national-convention> [dostęp: 17.03.2024].
- Oshinsky D., *Break in*, New York Times, 31.01.2014, <https://www.nytimes.com/2014/02/02/books/review/the-burglary-by-betty-medsger.html> [dostęp: 18.03.2024].
- Salper R., *U.S. Government Surveillance and the Women's Liberation Movement, 1968–1973: A Case Study*, „Feminist Studies” 2008, vol. 34, nr 3, s. 431–455.
- Sixth Supplementary Response to Requests for Production of Documents of Defendant Director of the Federal Bureau of Investigations, Socialist Workers Party, et al., v. Attorney General, et al., 73 Civ. 3160 (S.D.N.Y.), 24.03.1976.
- Supplementary Detailed Staff Reports On Intelligence Activities And The Rights Of Americans Book III, April 23 (under authority of the order of April 14), 1976, U.S. Government Printing Office, Washington, 1976. https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/94755_III.pdf [dostęp: 15.03.2024].
- Swearingen M.W., *FBI Secrets: An Agent's Exposé*, South End Press, Boston 2016.
- U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities (The Church Committee), <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/investigations/church-committee.htm> [dostęp: 16.03.2024].
- U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, Intelligence Activities and the Rights of Americans, Book II, 94th Congress, 2d Session, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. 1976, https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/94755_II.pdf [dostęp: 28.03.2024].
- U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, Hearings on Intelligence Activities, Vol. 6, The Federal Bureau of Investigation, 94th Congress, 1st Session, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C. 1975.
- U.S. Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, The Use of Informants in FBI Domestic Intelligence Investigations, 23.04.1976, <https://sites.google.com/site/cointelprodocs/the-use-of-informants-in-fbi-intelligence-investigations> [dostęp: 24.03.2024].
- Walby K., Monaghan J., *Private Eyes and Public Order: Policing and Surveillance in the Suppression of Animal Rights Activists in Canada*, [w:] *Rethinking Society in the 21st Century*, red. K. Bezanson, M. Webber, Canadian Scholars, Toronto 2016.
- War Resisters League, <https://www.warresisters.org> [dostęp: 16.03.2024].
- Weiner T., *Enemies: A History of the FBI*, Random House, New York 2012.
- What an Uncensored Letter to M.L.K. Reveals*, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2014/11/16/magazine/what-an-uncensored-letter-to-mlk-reveals.html> [dostęp: 23.03.2024].
- The Women's Liberation Movement and COINTELPRO*, <https://www.freedomarchives.org/Documents/Curr%20C101/Cointelpro%20and%20Women's%20Liberation.pdf> [dostęp: 14.03.2024].

COINTELPRO – program kontrwywiadowczy FBI z lat 1956–1971. Założenia, realizacja i ocena przez Komisję Churcha z 1976 roku – wybrane elementy
Streszczenie

Artykuł ukazuje specyfikę operacji kontrwywiadowczych Federalnego Biura Śledczego prowadzonych w ramach programu o kryptonimie COINTELPRO w latach 1956–1971. W opracowaniu scharakteryzowano nielegalne i bezprawne działania FBI podejmowane w stosunku do organizacji legalnie działających na terenie USA oraz ich przywódców. Autor opisuje okoliczności ujawnienia tych operacji, jak również przyczyny ich zakończenia. Opracowanie wskazuje, że nawet w demokratycznych społeczeństwach możliwe jest prowadzenie nielegalnych operacji przez służby kontrwywiadowcze, szczególnie gdy takie działania są objęte klauzulą tajności. Z artykułu wynika, że świadomi i zorganizowani obywatele, jak również niezależne media, mają wpływ na ujawnianie bezprawnych operacji służb specjalnych, a właściwie sprawowana kontrola, w tym przypadku parlamentarna, jest w stanie spowodować zakończenie takiej działalności. Artykuł uzupełnia lukę poznawczą z przedmiotowego obszaru – dotychczas w Polsce nie publikowano artykułów dotyczących działalności FBI w ramach programu COINTELPRO.

Słowa kluczowe: kontrwywiad, FBI, masowa inwigilacja, podsłuch, tajne przeszukiwanie, tajne wejście, organizacje wywrotowe, operacje psychologiczne

*FBI COINTELPRO counterintelligence program of 1956–1971:
Assumptions, implementation, and evaluation by the 1976 Church Committee –
selected elements*

Abstract

This article presents the specificity of the counterintelligence operations of the Federal Bureau of Investigation under the code name COINTELPRO, conducted in the years 1956–1971. The study characterizes the illegal and unlawful activities of the FBI undertaken in relation to organizations legally operating in the USA and their leaders. The author describes the circumstances of the disclosure of these operations, as well as the reasons for their termination. The study indicates that even in democratic societies it is possible for counterintelligence services to conduct illegal operations, especially when these activities are classified. The article shows that conscious and organized citizens (whistleblowers), as well as independent media, have an influence on revealing illegal operations conducted by the secret services, and properly exercised control, in this case parliamentary control, is able to end such activities. The article fills the cognitive gap in the subject area – so far, no articles on the FBI's activities under the COINTELPRO program have been published in Poland.

Keywords: counterintelligence, FBI, mass surveillance, wiretapping, black bag jobs, black bag operations, subversive organizations, psychological operations

